

Gaýtalanýan ýalňyşlyk

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

Gaýtalanýan ýalňyşlyk GAÝTALANÝAN ÝALŇYŞLYK

Şeron Stoun diýlende biziň ýurdumyzda ilki bilen-ä «Aýratyn duýgy» («Основной инстинкт»/»Temel İçgüdü») çeper filmi, soňam «Möjekler mekany» («Kurtlar Vadisi»/»Долина Волков») serialy ýada düşýär.

Aktrisa soňky günler ýene mediýanyň ünsünde: ol gözüne ýaş aýlap, batan «Silicon Valley» bankyna baýlygynyň ýarsyny – 30 million dollaryny giderendigini mälim etdi.

Muny eşdenimde beýik iňlis alymy Isaak Nýuton ýadyma düşdi! Oň näme dahyly bar diýseňizläň? Düşündirjek bolaýyn:

Karl Marksa taryhçy meşhurlygyny gazandyran kitaby – 1851-nji ýylyň dekabryndan 1852-nji ýylyň martyna çenli ýazan «Lui Bonapartyň on sekizinji brýumeri» («Восемнадцатое брюмера Луи Бонапарта») atly monografiýasydyr.

Kitapda Marks «halypasy» Gegele salgylanyp şeýle diýýär: «Gegel bir ýerde şeýle kesgitleme berýär: «Ähli uly taryhy

wakalar hökman iki gezek gaýtalanýar». Gegel sözüne şuny goşmagy ýatdan çykarypdyr: birinjisinde tragediýa, ikinjisinde komediýa bolup!»

Marks monografiýasynda respublikany atasyndan galan mülk ýaly görýän buržuazıýany, uly pomeşikleri, maliýe aristokratlaryny, açgöz we mugthor býurokratiýany, buthanany, ylmy, metbugaty, harbylary, döwlet agdarlyşyklary bilen birlikde Fransiýanyň 1799-1851-nji ýyllar aralygyny gürrüň berýänem bolsa, özeninde kapitalistik döwlet teoriýasyny orta atýar. (Hem şu eserinde, hem ondan öň ýazan «Fransiýada synpy göreş» kitabynda Marks döwlet düşünjesi boýunça ýurdumyzdaky aňy bulaşyk çepçilerimize ýeterlik teoretiki düşünjäni berýär).

Dowam edeliň:

* * *

Häzir batan banklaryň – maliýe şereketleriniň gürrüňini edýäris: «Silicon Valley Bank», «Signature Bank», «Credit Suisse», «Silvergate Capital»...

Ýene on uly bankyň batjakdygy öňe sürülýär.

ABŞ-nyň prezidenti Jo Baýden şeýle diýdi: «töwekgellik etdiňiz, muňa kapitalizm diýilýär». Dogry aýdýar. Özem bu bolýan zatlar täzelik däl...

Marks 1856-njy ýylyň iýunyndan 1857-nji ýylyň maýyna çenli

çykyş eden «New York Tribune» gazetiniň sahypalarynda bu meselä degip geçipdi.

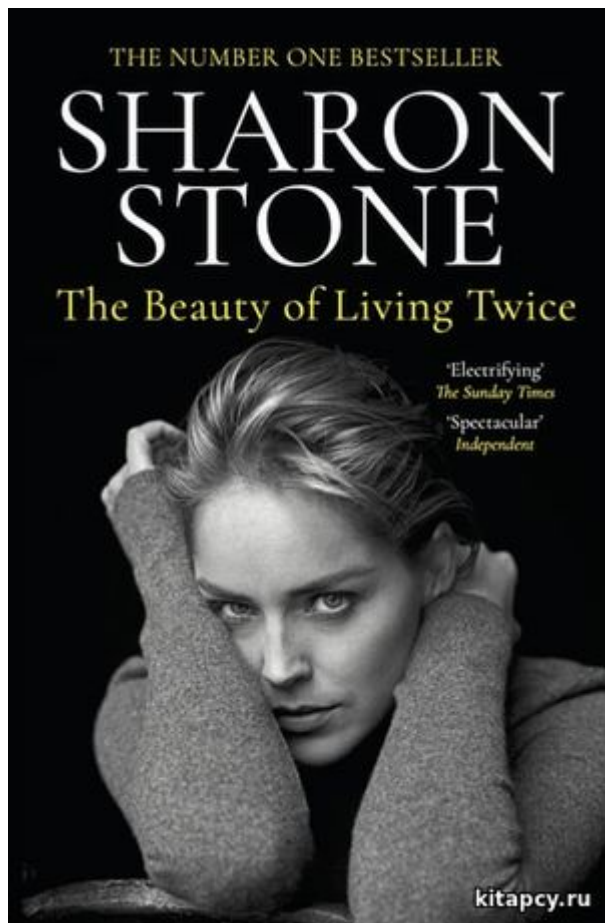

Mysal üçin, şol döwür Doganlar Pereýrler tarapyndan gurlan Fransiýanyň iň uly banky «Credit Mobilier» maliýe şereketine beren üst-üste beren gipotezalary arkaly nähili batandygyny ýazdy. (Özem şol ýyllar Krym urşy sebäpli Osmanly döwletine-de karz pul beren Doganlar Pereýrler Rotşild maşgalasynyň iň uly bäsdeşidi).

Marks bu batyşy şotlandiýaly Jon Lonyň (1671-1729) «Günorta deňizi» kompaniýasynyň kagyz pul çykaryp eden urha-urlugyna meňzetdi. Muňa «Günorta deňiz şary» diýip at berildi. Ynha, Isaak Nýuton hem puluny şu ýerde ýitirdi!

Mundan sapak alyndymy? Alynarmy, gaýtam yzyndan ýene Lonyň «Missisipi şary» bolup geçdi!

Ýagny, banklaryň we batýanlaryň atlary üýtgeýär, emma ahyrky netije elmydama hemişeki pellä baryp direýär: Gorp...

* * *

Ýetmişinji ýyllarda Italiýada inflýasiýa we walýuta syýasatynda krizisler bolup geçende, şobada Marksýň birmahalky ýazyp giden makalalary ýatlandy, onuň aýdan sözleriniň dogrudygyny nygtaldy...

2000-nji ýyllarda ABŞ-da mortgage (ipoteka) bilen başlan global krizis bolup geçdi, şobada Marksýň («Credit Mobilier»-iň möwjeden gurluşyk partlamasy we maýa goýumy telbeligi ýaly) bir wagtky makalalary ýatlandy, onuň dogry aýdandygyna ünsi çekildi...

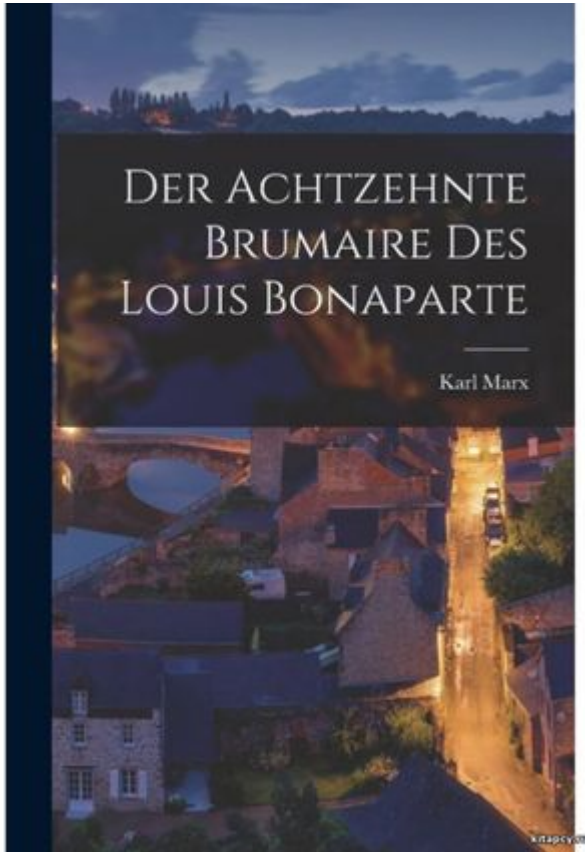
Häzirem şoňa meňzeş ýagdaý gaýtalanýar...

Ahyrky netije üýtgeýärmikä? Ýok. Çykalga gapysy bolmadyk kapitalizm labirintiniň içinde beýnisini gurçuk iýen goýun kimin pyrlanylýar!

«Kazino ykdysadyýeti» dowam etdigisaýy, düýn Nýuton, şu gün Şeron Stoun puluny elden gidermegine dowam eder. Ýagny, utulan hemişe siz bolarsyňyz, hormatly okyjylar...

Täze saýlawlar ýakynlaşyp gelýär. Heý, arifmetiki bileleşik hasaplaryndan daşgarny ykdysady model boýunça gürrüň edýän

barmy? Ýok.

Göwnüňize almaň welin, maksatnama boýunça üýtgeşigräk makalany okamaga-da hiç kimiň sabyr-takaty galmandyr. Ýagdaý şeýle bolansoň, gaýtalanyp duran şol bir ýoly başga-başga adamlaryň yzyna düşüp geçjek bolsaňyz, ýol üýtgemeýär, üýtgemezem. Düýp mesele ýolda!

Özüniň atatürkçidigini aýdýanlara çenli «täze kapitulyasiýalara diňe men ýol açyp bilerin» diýýän bolsa, biz kime näme düşündirip bileris?

Ýurdumyzyň milli şahyry Mehmet Akif Ersoý näme diýipdi, bilýäňizmi:

«Heý, sapak alynýan bolsa, taryh gaýtalanarmydy?» («Hiç ibret alınsaydı, tekerrür mü ederdi tarih?»)

Soner ÝALÇYN.

«SÖZCÜ» gazeti, 22.03.2023 ý. Publisistika